

ОЦІНКА СОБІВАРТОСТІ БАНКІВСЬКОГО ПРОДУКТУ

Анотація. В статті розглянуті методичні підходи до оцінки собівартості банківського продукту, визначені їх переваги та недоліки. Рис. 2. Джерел 8.

Ключові слова: собівартість, банківський продукт, собівартість банківського продукту, традиційні методи обліку витрат, метод ABC.

Постановка проблеми. В умовах жорсткої конкурентної боротьби і тенденції загального зниження прибутковості банків аналіз витрат і обґрунтоване ціноутворення на банківські продукти стають нагальною потребою і потребують вирішення через розробку і впровадження ефективних методик оцінки собівартості у практику банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження сутності, проблем обліку і управління собівартістю зробили вітчизняні вчені, зокрема, Ф. Бутинець, С. Голов, П.Т. Саблук, Ю.Ф. Мельник, М.В. Зубець, В.Я. Месель-Веселяк та інших. Закордоном ці проблеми досліджено у наукових працях Ч.Хорнгрена, Дж. Фостера, К. Друрі та ін. Завданням формування й оцінки собівартості банківських продуктів у працях вітчизняних науковців приділяється мало уваги. Ґрунтовно це питання розглядається в роботах О. Заруби [2,3], А.А. Мещерякова [4,5], Л.П.Снігурської [6]. Серед наукових доробок російських вчених у даному питанні слід відмітити праці Н.Валенцевої [1], Р. Ольхової [7], Д.Постнікова [8].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. При втіленні на практиці сформованих теоретичних підходів виникає багато питань, які потребують додаткового вивчення, уточнення та поглиблення дослідження.

Мета статті. Зважаючи на актуальність даної тематики, було вирішено синтезувати розрізнені теоретичні напрацювання щодо методичного забезпечення оцінки собівартості банківських продуктів та представити їх в узагальненому вигляді.

Матеріали і результати дослідження. Поєднуючи усталене розуміння сутності понять «собівартість» та «банківський продукт», під собівартістю банківських продуктів пропонуємо розуміти грошове вираження вартості ресурсів, що використовуються при виконанні банком бізнес-процесів з метою надання продуктів клієнтам.

Загальна схема прийняття рішень щодо вибору моделі оцінки собівартості банківських продуктів зображена на рисунку 1.

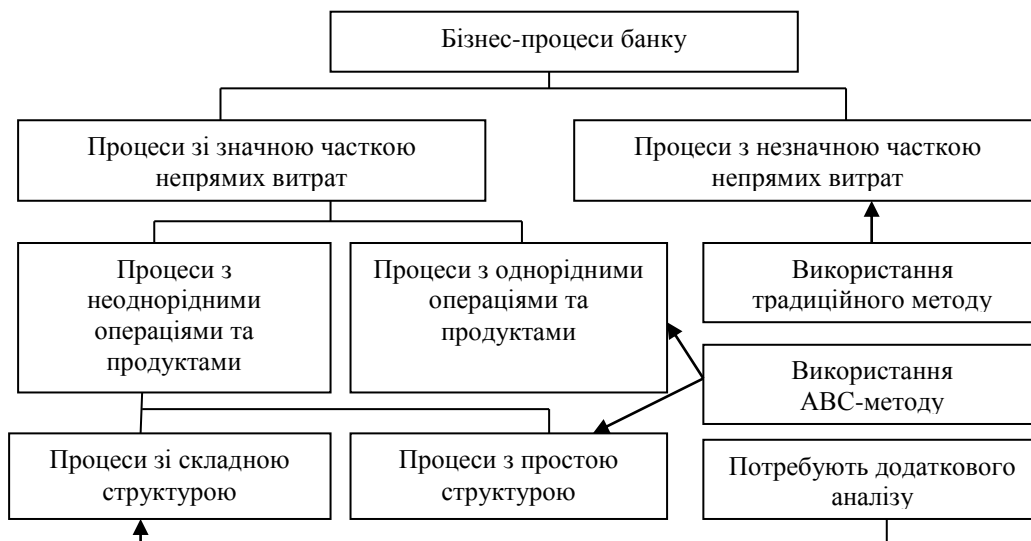

Рис. 1. Прийняття рішення щодо вибору методу розподілу непрямих витрат

Система традиційних методів обліку витрат наведена на рисунку 2.

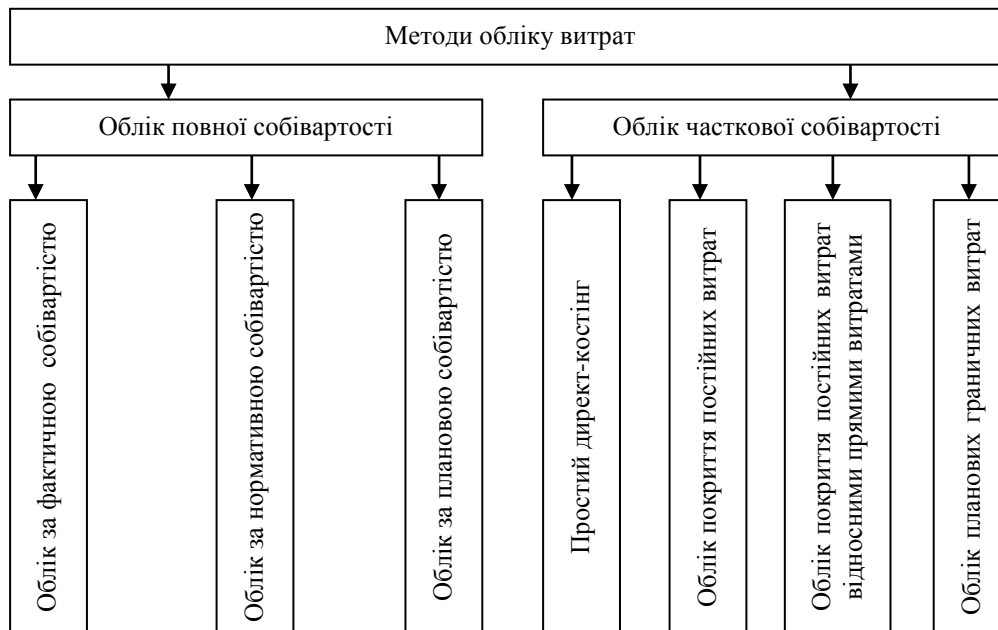

Рис. 2. Система традиційних методів обліку витрат

Облік повної собівартості банківських продуктів включає всі витрати банку, постійні витрати розподіляються пропорційно визначеній базі.

Облік за фактичною собівартістю включає в себе наступні методи розрахунку:

а) базовий варіант, який передбачає, що фактичні витрати відображаються без будь-яких коригувань. Перевагою такого методу є простота розрахунку, недоліками можна вважати відсутність нормативів для контролю кількості використаних ресурсів і цін на них, неможливість аналізу причин відхилень, складність процедури розрахунку фактичних цін при обміні послугами між підрозділами, трудомісткість перерахування цін на кожну одиницю використаних ресурсів;

б) розрахунок собівартості у цінах минулого року, порівняно з базовим варіантом, дає можливість зіставляти витрати за різні періоди та контролювати їх, спрощує ведення обліку. Однак використання як нормативу середньої ціни за минулий період не дозволяє визначити реальну собівартість і ускладнює контроль. Також даний метод не дозволяє створювати резерви, встановлювати нормативи по використанню ресурсів та контролювати непрямі витрати;

в) розрахунок собівартості у планових цінах передбачає, що прямі витрати відображаються в планових цінах, відхилення прямих витрат від запланованого рівня списується наприкінці розрахункового періоду. За цим методом планування постійних витрат відсутнє. Порівняно з базовим варіантом, існує можливість порівняння витрат різних періодів, планування прямих витрат, порівняння фактичних і планових значень прямих витрат. Однак невирішеною залишається проблема коливання собівартості через неможливість урахування резервів та відсутність контролю й аналізу непрямих витрат.

Облік за нормативною собівартістю передбачає виділення нормованих витрат. При цьому нормування може відбуватися двома шляхами. Перший – це простий розрахунок середнього значення показника витрат за кілька попередніх періодів, другий метод включає коригування середнього значення витрат на, наприклад, зміни у технологічному процесі чи за допомогою екстраполяції. До переваг даного підходу можна віднести можливість зіставлення фактичних значень з нормативними, аналізу

причин відхилень, прискорення розрахунку витрат через те, що витрати кожного центру відповідальності і кожного носія розраховуються окремо і одночасно, згладжування коливань собівартості за рахунок можливостей резервування. Проте нормування «від досягнутого» або за екстраполяцією не враховує мінливість умов діяльності банку, насамперед, зовнішнього середовища, при нормативному обліку відсутнє обґрунтування коригувань середніх значень, що знижує точність планування й заважає ефективному контролю.

Облік за плановою собівартістю (стандарт-костінг) передбачає використання планових величин, заснованих не на минулому досвіді, а на прогнозах на майбутнє (планування «з чистого листа»). Прямі змінні витрати плануються за видами банківських продуктів, а інші – за центрами витрат. До переваг даного підходу можна віднести обґрунтованість планових величин порівняно з нормативними, що забезпечує збільшення точності прогнозів і ефективність контролю. Як недолік – відносна складність планування.

Облік часткової собівартості передбачає віднесення на об'єкт калькуляції (банківський продукт, центр витрат і т. п.) лише тих витрат, які, за обраним підходом, визначаються як прямі. До безумовних переваг такого розрахунку слід віднести наступне:

- фінансовий результат за банком й за окремими видами продуктів не залежить від вибору методу розподілу постійних витрат;

- можливість порівняння собівартості різних періодів тільки в частині релевантних витрат; у результаті чого зміна структури банку і пов'язані з цим нерелевантні, неконтрольовані витрати не впливають на результат порівняння;

- доступний аналіз характеру поведіння витрат залежно від обсягу.

Але, за даним підходом, недоступною є повна картина витрат у банку, не розраховується повна собівартість, що є вимогою часу для ефективного управління банком.

Розрахунок часткової собівартості за методом простого директ-костінгу передбачає поділ витрат на постійні і змінні, причому на банківські продукти відносяться тільки змінні витрати, на центр витрат – змінні витрати на ведення основної діяльності даного центру витрат. Простий директ-костінг не вимагає розподілу постійних витрат і надає інформацію для ціноутворення тільки в короткостроковому періоді.

Поглибленням простого директ-костінгу є облік покриття постійних витрат, за яким витрати розподіляються на прямі й непрямі, на постійні й змінні. Перевагою такого методу є наявність інформації для: ціноутворення в короткостроковому й довгостроковому періоді, аналізу інвестицій (релевантними для прийняття інвестиційних рішень за витратами можна вважати прямі витрати на продукт, групу продуктів і постійні витрати центру відповідальності), оптимізації обсягу виробництва в умовах ресурсних обмежень (максимізація сумарного маржинального прибутку), контролю, планування витрат і результатів.

Метод обліку покриття постійних витрат з відносними прямими витратами вимагає розробку ієрархії об'єктів витрат, що включає в себе напрямки діяльності, центри відповідальності, види витрат, види продуктів, причому всі витрати є прямими для певного об'єкта. Витрати поділяються на:

- прямі й непрямі для заданого об'єкта;

- постійні й змінні щодо обсягу діяльності;

- за факторами, що визначають розмір витрат (наприклад, кількість персоналу, площа приміщень тощо).

Даний метод є складним для впровадження, оскільки не завжди можна знайти той об'єкт, для якого витрати будуть прямими. Однак саме те, що всі витрати за цим методом є прямими, робить метод привабливим, оскільки надає значні можливості для контролю та банк уникає необхідності розподілу непрямих постійних витрат.

Облік планових граничних витрат, на відміну від директ-костінгу, використовує не фактичні, а планові значення. На відміну від обліку за повною плановою собівартістю, фактичні витрати дорівнюють плановими тільки в змінній, але не в постійній частині.

Відхилення постійних витрат не відносять на конкретні центри витрат, а списують на результат банку. У собівартість банківських продуктів включають тільки змінні витрати. Серед переваг даного методу можна відзначити його наочність та зрозумілість. При цьому необхідні більш складні розрахунки, ніж за звичайним директ-костінгом.

Отже, традиційні методи базуються на побудові системи обліку повної та часткової собівартості. Очевидно, що калькуляція часткової собівартості не забезпечує достатній рівень точності інформації про собівартість банківських продуктів для того, щоб дозволити банку приймати обґрунтовані рішення щодо оптимізації витрат та встановлення цін на банківські продукти. Розрахунок повної собівартості за традиційними методиками також дає неточні результати в силу специфіки банківської діяльності, а саме значної частки непрямих витрат.

Тому найбільш ефективним наразі є аналіз витрат на основі видів діяльності (ABC-метод), сутність якого полягає у розподілі витрат функціональних підрозділів на продукти через ланцюги бізнес-процесів.

Використання методу ABC дозволяє отримувати достовірні і детальні дані про структуру витрат у розрізі підрозділів, статей витрат, бізнес-процесів і продуктів. У результаті створюється надійна основа для прийняття ефективних управлінських рішень. Головним недоліком методу ABC є складність його впровадження, що потребує значних витрат часу, реформування системи управлінського обліку.

Для практичного застосування оцінки собівартості продуктів у банку на базі ABC-методу необхідне виконання таких умов:

- вся діяльність банку розглядається як сукупність взаємопов'язаних процесів;
- кожним бізнес-процесом є сукупність технологічних операцій, дій;
- кожен працівник може бути виконавцем технологічної операції в різних процесах, але одну операцію у процесі може виконувати лише один працівник, що забезпечує прозору структуру відповідальності за виконання дій;
- усі витрати діляться на прямі, накладні виробничі (загальновиробничі) і накладні не виробничі (адміністративні та збутові);
- накладні (непрямі) витрати конкретного процесу протягом облікового часового інтервалу є постійною величиною і не залежать від кількості реалізацій (повторень) бізнес-процесів банку, і від їх фактичної економічної ефективності (якщо за обліковий період приймати відносно короткий інтервал часу – календарний місяць або квартал);

— усі витрати ресурсів спрямовані на забезпечення працездатності всіх технологічних процесів, що існують в банку. Кінцевим результатом реалізації процесу (групи процесів) є продукт, що має споживчу цінність для клієнта.

У системі ABC поняття використовуються у специфічних значеннях, тому необхідно навести визначення базових термінів для методик калькуляції собівартості:

а) ресурси – це економічні елементи, що є суб'єктами виконання операцій. У якості ресурсів найчастіше виступає персонал, устаткування і транспорт, приміщення;

б) операції – це дії, здійснені ресурсами. Операції являють собою реалізовані функції ресурсів. У результаті операцій створюються або обслуговуються об'єкти витрат. З метою оцінки собівартості банківських продуктів провадиться наступна класифікація операцій:

— основні операції – це операції, які безпосередньо створюють об'єкти витрат і вартість яких можна прямо віднести на ці об'єкти. Найбільш явними основними операціями є приймання депозитів, видача кредитів, розрахунково-касове обслуговування і т.п.;

— операції обслуговування – це операції, які обслуговують або створюють умови для нормального функціонування ресурсів певного виду. Ними, звичайно, є забезпечення інформаційними технологіями, операції управління персоналом, бухгалтерський облік, охорона, і т.п. Вартість таких операцій переноситься на ресурси, що обслуговуються ними;

— операції управління – це операції, які призначені для цілей управління основними операціями й операціями обслуговування. Вони переносять свою вартість безпосередньо на керовані ними операції. Наприклад, операція «управління департаментом» переноситься на вартість всіх операцій, виконуваних даним департаментом.

в) об'єкти витрат – це елементи, що є результатами діяльності банку. Ними можуть бути як надані клієнтам банківські продукти, так і самі клієнти. Оцінка собівартості об'єктів витрат саме і є метою калькуляції й критично важливою інформацією для прийняття управлінських рішень.

Загальний алгоритм розрахунку собівартості банківських продуктів на основі ABC-методу побудований наступним чином:

а) виділення банківських продуктів – визначення їх кількості, формування пакетів продуктів, продуктових рядів та технологічних карт банківських продуктів;

б) виділення бізнес-процесів (операцій, функцій, діяльності) – визначення їх кількості, виконавців, необхідної документації та принципів віднесення робіт за операціями до конкретного виду процесу;

в) вибір факторів віднесення витрат на кожен вид процесу, центр витрат та вид банківського продукту;

г) групування статей витрат (наприклад, процентні, комісійні витрати, заробітна плата, амортизація, охорона) для аналізу вкладу кожного виду витрат в їх загальну суму з метою як віднесення на процеси, так і визначення їх впливу на фінансовий результат);

д) виділення прямих та непрямих витрат за видами процесів, центрами витрат та видами продуктів у розрізі статей витрат;

е) розрахунок сум прямих витрат на кожен процес, включений до центру витрат за період, а також кількості драйверів витрат, спожитих кожним процесом;

е) розподіл непрямих витрат кожного центру витрат на закріплені за ним бізнес-процеси відповідно до обраних драйверів витрат;

ж) розрахунок повної вартості кожного бізнес-процесу у банку;

з) розрахунок собівартості банківських продуктів, що реалізуються банком на основі складених технологічних карт.

Результатом попередніх етапів є розрахована вартість виконання основних операцій. Даний етап перерозподілу є фінальним та формує пошукову собівартість об'єктів затрат. Драйверами бізнес-операцій на цьому етапі, зазвичай, є кількісні характеристики об'єктів витрат, пропорційно яким основні операції переносять на них свою вартість.

Висновки. Для оцінки собівартості банківських продуктів можна застосовувати традиційні підходи та методику ABC. Традиційні методи базуються на побудові системи обліку повної та часткової собівартості. Очевидно, що калькуляція часткової собівартості не забезпечує достатній рівень точності інформації про собівартість банківських продуктів для того, щоб дозволити банку займати провідні позиції в нинішніх конкурентних умовах. Розрахунок повної собівартості за традиційними методиками також дає неточні результати в силу специфіки банківської діяльності, а саме великій частці непрямих витрат. ABC-метод при оцінці собівартості банківських продуктів вирішує проблему оптимального розподілу непрямих витрат.

Література

1. Валенцева Н. Оценка себестоимости банковских продуктов /Н.Валенцева // Вестник Финансовой академии при Правительстве Российской Федерации. – 2004. – № 8. – С. 12-19.
2. Заруба Ю.О. Обчислення собівартості банківських операцій / О.Заруба// Банківська справа. – 1998. – № 3. – С. 31-36.
3. Заруба Ю.О. Фінансовий механізм підвищення конкурентоспроможності банку : автореф. дис... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «фінанси, грошовий обіг і кредит» / Заруба Юрій Олександрович. — К., 2003. — 16 с.
4. Мещеряков А.А. Методологічні засади організації ефективної внутрішньої економіки комерційного банку : автореф. дис... д-ра екон. Наук : спец. 08.04.01 «фінанси, грошовий обіг і кредит» / Мещеряков Андрій Адольфович. — Суми, 2006. — 31 с.
5. Мещеряков А.А. Організація діяльності комерційного банку: Навчальний посібник / А.А.Мещеряков. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 607 с.
6. Облік і аналіз доходів і витрат комерційного банку : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 «бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Снігурська Людмила Петрівна. — К., 2004. — 20 с.
7. Ольхова Р.Г. Оценка рентабельности банка / Р.Г.Ольхова // Банковские услуги. – 2001.– № 7. – С. 3-34.
8. Постникова Д. Методика ABC – преимущество в конкурентной борьбе / Д. Постникова //Аналитический банковский журнал.- 2004. – №3.- С.28-31.

***Аннотация.** В статье рассмотрены методические подходы к оценке себестоимости банковского продукта, определены их преимущества и недостатки. Рис. 2. Ист. 8.*

***Ключевые слова:** себестоимость, банковский продукт, себестоимость банковского продукту, традиционные методы учета расходов, метод ABC.*

***Annotation.** The article considers methodical approaches to estimating the cost of banking products, determine their strengths and weaknesses. Fig.2. Source 8.*

***Key words:** cost, bank product, the cost of banking products, traditional cost accounting ABC method.*

Дані про авторів:

Криклій Олена Анатоліївна, ДВНЗ «УАБС НБУ», к.е.н., доц.

Євченко Наталія Григорівна, ДВНЗ «УАБС НБУ»,к.е.н.

Рецензент: Сало І.В., д.е.н., проф.

Стаття подана

24.11.2010